

Geliş Tarihi:

29.01.2021

Kabul Tarihi:

02.12.2021

Yayımlanma Tarihi:

20.12.2021

Kaynakça Gösterimi: Küçüköğlü, S. (2021). Covid-19 pandemi sürecinin küresel ekonomik göstergeleri ve Türkiye’de bankacılık ve finans sektörüne etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1269-1291. doi:10.46928/iticusbe.870711

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN KÜRESEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Araştırma

Sami Küçüköğlü

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Ticaret Üniversitesi

samikucukoglu@yahoo.com

Sami Küçüköğlü, İstanbul Ticaret Üniversitesi Finansal Ekonomi Doktora Öğrencisidir. Finansal ekonomi, finansal yönetim ve uygulamalı ekonometrik modeller üzerine araştırmalar yapmaktadır.

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN KÜRESEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Sami Küçüköğlü
samikucukoglu@yahoo.com

ÖZET

Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılının sonunda başlayan Covid-19 salgını 2020 yılının mart ayında pandemi durumuna dönüşerek tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Küresel boyutta yaşanan bu salgının 2020 yılında ve devamında tüm dünya ekonomilerinde daralmaya neden olacağı tahmin edilmektedir. Salgına karşı gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin merkez bankaları faiz oranlarında değişikliklere giderek piyasalara likidite desteği sağlamış ve kredi koşullarını desteklemeye yönelik genişleyici para ve maliye politikaları uygulamaya başlamışlardır. Bu bağlamda Türkiye'de TCMB tarafından 17 Mart 2020 tarihli Para Politikası Kurulu toplantısında politika faiz oranında indirimle gidilmiş ve bu karara ek olarak, 17 Mart, 31 Mart ve 17 Nisan 2020 tarihlerinde Covid-19 salgınının ekonomik ve finansal etkilerini sınırlamak amacıyla alınan tedbir paketleri duyurulmuştur. Bu çalışmada Covid-19 salgınının küresel ekonomik göstergeleri ve Türkiye'de bankacılık ve finans sektörü üzerine etkileri, kapsamlı bir alan yazın araştırması ile uzman kurumların raporları ve sektörel veriler kullanılarak analiz edilmiştir.

Amaç: Covid-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan ekonomik koşulların küresel göstergeleri ile birlikte Türkiye'de bankacılık ve finans sektörüne olan etkilerini tespit etmektir.

Yöntem: Alan yazın taraması eşliğinde bankacılık ve finans sektöründe faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası uzman kuruluşlardan elde edilen nitel ve nicel sektörel verilerin Microsoft Office programlarında işlenerek çıktılarının kullanıldığı Covid-19 pandemi süreci içerisinde bir çalışmadır.

Bulgular: Tüm dünya ekonomilerinde ve ülkemizde ekonomik daralmaların yaşanacağı ve Türkiye'de daralma etkisini sınırlandırmak amacıyla merkez bankasının piyasalara likidite desteği sağladığı görülmüştür.

Özgünlük: Covid-19 pandemisi dünyadaki tüm ülke ekonomilerinin hazırlıksız yakalandıkları ve geçmişte yaşanan ekonomik krizlerden farklı olarak direkt insan sağlığına yönelik olması nedeniyle çok daha kapsamlı etkileri olan bir sağlık ve ekonomik krizdir. Salgının ve neden olduğu krizin etkileri çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle devam etmekte olup ne kadar süreceği belirsizlik içermektedir. Dolayısıyla devam eden süreç içerisinde nihai sonuçları tespit etmek için salgının sona ermesini beklemek gereklidir. Bu çalışma salgının başladığı andan itibaren Türkiye'de bankacılık ve finans sektöründe yarattığı etkiler ve sermaye piyasalarının buna karşı geliştirdiği tepkiler belirlenmiş, incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışma bu bakımdan ileride salgından kaynaklı oluşabilecek kriz dönemlerinde uygulanacak ekonomi politikaları için bir kaynak rehber ve arşiv olma amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın, Pandemi, Ekonomi, Bankacılık ve Finans

JEL Sınıflandırması: G30

GLOBAL ECONOMIC INDICATORS OF THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS AND ITS EFFECTS ON THE BANKING AND FINANCIAL SECTOR IN TURKEY

ABSTRACT

The Covid-19 outbreak, which started in Wuhan, China at the end of 2019, turned into a pandemic in March 2020 and affected the whole world. It is estimated that this global epidemic will cause a contraction in all world economies in 2020. Against the epidemic, the central banks of all developed and developing countries have changed their interest rates, providing liquidity support to the markets, and have begun to implement expanding monetary and fiscal policies to support credit conditions. In this context, by the Central Bank in Turkey, March 17, 2020 the Monetary Policy Committee reductions policy interest rate at meetings and in addition to this decision March 17, March 31 and April 17, 2020 date in the Covid-19 outbreak of the package of measures taken to limit the economic and financial impact has been announced. In this study, global economic indicators of the Covid-19 epidemic and its effects on the banking and financial sector in Turkey were analyzed using a comprehensive field research and reports and Industry data from expert institutions.

Purpose: Covid - 19 is to investigate the effects of the economic conditions arising in the pandemic process on the banking and financial sector in Turkey along with global indicators.

Method: It is a study within the Covid-19 pandemic process in which the outputs of qualitative and quantitative sectoral data obtained from national and international expert organizations operating in the banking and finance sector are processed in Microsoft Office programs, accompanied by a literature review.

Findings: Economic contraction will occur in the entire world economy and in our country, and the central bank has provided liquidity support to the market in order to limit the impact of the contraction in Turkey.

Originality: The Covid-19 pandemic is a health and economic crisis that has far more comprehensive effects, as all countries in the world are caught unprepared and, unlike the previous economic crises, it is directly aimed at human health. The effects of the epidemic and the crisis it caused continue as of the period of the study and it is uncertain how long it will last. Therefore, it is necessary to wait for the end of the epidemic in order to determine the final results in the ongoing process. In this study, the effects of the epidemic on the banking and finance sector in Turkey and the reactions of the capital markets against it were determined, examined and evaluated. In this respect, the study aims to be a source guide and archive for the economic policies to be implemented in the crisis periods that may arise from the epidemic in the future.

Keywords: Covid-19, Outbreak, Pandemic, Economy, Banking and Finance

JEL Classification: G30

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılının son aylarında ortaya çıkan ve Mart 2020'de pandemi durumuna dönüşen Covid-19 salgını tüm dünya ve Türkiye'de ekonomik istikrarı bozan sarsıcı etkilerini göstermektedir. Artan bir ivme ile yayılan Covid-19 salgınının, bulaş hızını kontrol altına alabilmek ve salgınının olumsuz ekonomik etkilerini minimumda tutabilmek için tüm dünya ülkeleri birtakım koruyucu tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Salgının yayılım hızını azaltmaya yönelik alınan önlemler, ülkelerin ekonomilerine olumsuz etkiler yaparak tüm dünya genelinde küresel bir krize sebep olmuştur. Bu krizin sonuçlarından minimum düzeyde etkilenmek için ülkeler ivedilikle para ve maliye politikalarını uygulamaya koymuşlardır.

Diğer taraftan, 2020 yılının birinci çeyreğinde Türkiye'nin ticari ilişkilerinin olduğu Avrupa ülkelerinde salgınının hızlı bir biçimde yayılması, 2020 yılının mart ayı ortasından itibaren Türkiye'ye de sirayet ederek olumsuz ekonomik etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu durum, Türkiye'de, öncelikli olarak ticaret hacmi, turizm ve iç talep üzerinden etkilerini göstermeye başlamıştır. Nisan 2020 itibariyle de salgının ekonomi üzerindeki etkileri derinleşmiştir. Ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması ve bazı sektörlerde faaliyetlerin durma noktasına gelmesi, reel sektörde nakit akışları üzerinde baskı yaparak ekonomideki ileriye dönük likidite talebini yükseltmiştir. Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de politika yapıcılar Covid-19 salgınının olumsuz ekonomik etkilerini sınırlandırmak için kapsamlı finansal ve mali önlemler almışlardır.

Covid-19 Pandemisinin sadece insan sağlığına yönelik bir tehdit değildir. Başta ekonomi olmak üzere toplumsal ve bireysel alanlarda tüm dünyayı kapsayan birçok etkisi olacaktır. Salgın döneminde IMF'in dünya ekonomik görünüm raporuna göre küresel ölçekte ekonomilerin daralacağı öngörülmektedir (IMF, 2020). Dünya Çalışma Örgütü (ILO)'ne göre ise küresel boyutta 5-25 milyon arasında insan işini kaybedecek (ILO, 2020) ve UNESCO'ya göre de tüm dünyada 1,5 milyar öğrenci geleneksel yüz yüze okul eğitiminden mahrum kalacaktır (UNESCO, 2020)

Salgın Türkiye'de açıklandığı 11 Mart 2020'den itibaren ekonomik faaliyetler üzerinde birçok olumsuz etki oluştururken, özel sektörün finansal kaynaklara ulaşımı üzerinde de baskı yaratmıştır. Ancak devlet kurumları tarafından alınan tedbirler, özel sektörün finansal kaynaklara ulaşmasını kolaylaştırmıştır. TCMB tarafından uygulanan kapsamlı likidite politikaları ve gerçekleştirilen faiz indirimleri, salgının mali koşullara olumsuz tesirlerini azaltarak, borçlanma maliyetini düşürmüştür.

Bu amaçla Türkiye'de, pandemi sürecinin olumsuz etkilerini azaltmak için 18.03.2020 tarihinde Ekonomik İstikrar Kalkınma paketi açıklanmıştır. Bu çalışmada kapsamlı bir alan yazın araştırması ile Uluslararası para fonu (IMF), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) raporları ve Borsa İstanbul (BİST) verileri kullanılarak Covid-19 pandemi sürecinin küresel ekonomik göstergeleri ve Türkiye'de bankacılık ve finans sektörü üzerine etkileri analiz edilmiştir.

PANDEMİ SÜRECİNDE KÜRESEL MAKRO EKONOMİK DURUM

Salgın Döneminde Dünya Ekonomisinin Genel Görünümü

Salgına yönelik ilk vakalar 2019 Aralık ayında Çin’de ortaya çıkmış ve 2020 yılının ilk üç ayında hızlıca tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Hızlıca yayılan salgının etkilerini kontrol altına almak için hemen hemen tüm dünya ülkelerinin ekonomileri birtakım finansal ve mali tedbirler almak zorunda olmuşlardır. Covid-19 salgınının, 2020 Mart ayında tüm dünyada pandemi durumuna dönüşmesi neticesinde küresel ekonomide etkileri de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yüksek bir hızla yayılan salgının etkilerini kontrol altına almak için tüm dünya devletleri birtakım önleyici tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Uygulamaya konulan tüm bu koruyucu tedbirler sonucunda ortaya çıkan sosyal izolasyon ve mesafe, başta seyahat, ulaşım ve turizm olmak üzere ekonominin tüm sektörlerinde faaliyetleri durma aşamasına kadar getirmiştir. Özellikle hava, deniz, kara yolu ulaşımı, taşımacılığı, tüm eğitim faaliyetleri, ticaret hacmi ve tüm hizmet veren kurum ve kuruluşlar Covid-19 pandemi sürecinden son derece olumsuz etkilenmişlerdir (Duran & Acar, 2020).

Küresel boyutta yaşanan bu kriz ortamında tüm dünya ekonomileri bankacılık ve finans sektöründe oluşacak dalgalanmaların etkilerini en az hasarla atlatabilmek amacıyla piyasalara likidite desteği verilmesi, firmalara ait vergi ve kredi borçlarının ertelenmesi ve Küçük, Orta Boy İşletmelere (KOBİ) finansal yardım programları yapılması önlemlerini almışlardır. Salgın koşulları ile mücadele edebilmek için, merkez bankaları, piyasalara likidite desteği sağlamak amacıyla, kredi ve borçların yeniden yapılandırılması, düşük faizli krediler ve politika faiz oranlarında değişiklikler yapılmasını içeren para politikalarını ivedilikle uygulamaya koymuşlardır. Ayrıca, IMF, ECB ve Dünya Bankası da hızlıca kredi destek paketlerini açıklamışlardır (Arabacı & Yücel, 2020).

Salgına yönelik gelişmeler ve belirsizlikler uluslararası piyasalarda volatilitenin artmasına sebep olurken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, salgının olumsuz etkilerini minimumda tutmak için kredi koşullarını destekleyen, genişleyici para ve maliye politikaları üretmeye başlamışlardır. Pandemi sürecinin de ülkelerin alacağı öngörülen ekonomi politikası önlemleri **Tablo 1**’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Pandemi Sürecinde Ülkeler Tarafından Alınacak Ekonomi Politikası Önlemleri

Para Politikası	Maliye Politikası	Diğer Politikalar
Faiz indirimleri	Kamu harcamalarında artışlar	İşsizliği önleyici teşvikler
Parasal genişleme	Vergilerde indirimler	Fiyat denetimleri
Zorunlu karşılıklarda indirim	Vergi ve borç ertelemeleri	
	Transfer ödemelerinde artışlar	

Kaynak: (Eğilmez, 2020)

Küresel Ekonomik Göstergeler

ABD ve Çin eksenli küresel ticaret savaşlarının ve AB'deki Brexit sürecinden kaynaklanan tüm olumsuzluklara rağmen 2019 yılında %2,8 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. Muhtemelen etkileri uzun yıllar devam edecek olan Covid-19 Pandemisinin ekonomik etkileri, sektörel daralmalara neden olacak ve bu durumda küresel bir resesyona yol açacaktır. Salgın nedeniyle dünya ekonomisinin, 2008 küresel finans krizinden sonra ilk defa bir bütün olarak küçüleceği öngörülmektedir. Salgınının, 2020 mart ayından itibaren pandemiye dönüşmesi ile birlikte, küresel büyüme tahminleri belirgin düzeyde azalmıştır.

Tablo 2. Küresel Makro Ekonomik Göstergeler

Küresel Ekonomik Göstergeler	Tahminler		
	2019	2020	2021
Büyüme hızı (yüzde)			
Dünya	2,80	-4,40	5,20
Gelişmiş ekonomiler	1,70	-5,80	3,90
Gelişmekte ekonomiler	3,70	-3,30	6,00
Enflasyon (yüzde)			
Gelişmiş ekonomiler	1,40	0,80	1,60
Gelişmekte olan ekonomiler	5,10	5,00	4,70
Yapısal faiz dışı mali dengede GSYH'nin yüzdesi			
Gelişmiş ekonomiler	-0,80	-7,54	5,27
Gelişmekte olan ekonomiler	-0,89	-3,70	0,47
Emtia fiyatları			
Petrol	-10,20	-32,10	12,00
Yakıt dışı (dünya emtia ithalatına dayalı ortalamalar)	0,80	5,60	5,10
Dünya ticaret hacmi (Değişim yüzdesi)	1,00	-10,40	8,30

Kaynak: (IMF)

Uluslararası para fonu (IMF) tarafından 2020 ekim ayında yayınlanan dünya ekonomik görünümü raporunda 2020 yılı için dünya ekonomisinin %-4,4 daralma yaşayacağı ve 2021 için ise %5,20 büyüyeceği tahmin edilmektedir. 2019 yılında gelişmiş ülkelerde büyüme hızı %1,7 iken gelişmekte olan ülkelerde ise %3,7 düzeyinde olmuştur.

Yine IMF'in aynı raporunda gelişmiş ekonomiler için 2020'de %-5,8 daralma yaşanacağı, 2021 için ise %3,9 büyüme olacağı tahmin edilmiş. Gelişmekte olan ekonomilerde ise 2020'de %-3,3 daralma olacağı ve 2021 için ise %6 büyüme olacağı tahmin edilmiştir. Aynı raporda 2020 yılı enflasyon oranı için gelişmiş ülkelerde %0,8'e gerileyeceği tahmin edilirken, gelişmekte olan ülkelerde %5 oranında olacağı tahmin edilmektedir. Salgın sebebiyle duraklayan seyahat, taşımacılık ve turizm faaliyetleri, tüm dünyada petrol talebini de azaltacağından, 2020 yılı petrol üretimi %-32,10 azalacağı da raporda ön görülmüştür. 2020, küresel çapta ekonomik daralmaların yaşanacağı bir yıl olacaktır.

Salgına Karşı Ortaya Çıkan Uluslararası Gelişmeler ve Beklentiler

Salgının Mart 2020'den itibaren tüm dünyada pandemi durumuna dönüşmesinden sonra, ekonomik koşulların bozulmasıyla beraber, küresel büyümeye yönelik göstergeler hakkındaki kaygılarda çoğalmıştır. Tüm dünyada alınan karantina tedbirleri, küresel ekonomik büyüme göstergelerinde beliren daralma ve düşüşler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarında ileriye dönük tahminleri zorlaştırmıştır.

Küresel büyümeye yönelik kaygıların etkisiyle, ABD Merkez Bankası FED, 2019 yılı içerisinde üç kez olmak üzere toplamda 75 baz puan faiz indirimi yapmıştır. Ancak salgının, sebep olduğu ekonomik ve finansal koşulların, büyüme görünümündeki tahminleri yeniden değiştirmesi üzerine, FED, Mart 2020'de politika faizini iki kez (50 ve 100 baz puan), toplamda 150 baz puan indirerek, politika faizini %0 ile %0,10 bandına kadar düşürmüştür. Piyasa beklentileri politika faizinin uzun bir müddet düşük seviyede kalacağı yönündedir (TCMB/a, 2020).

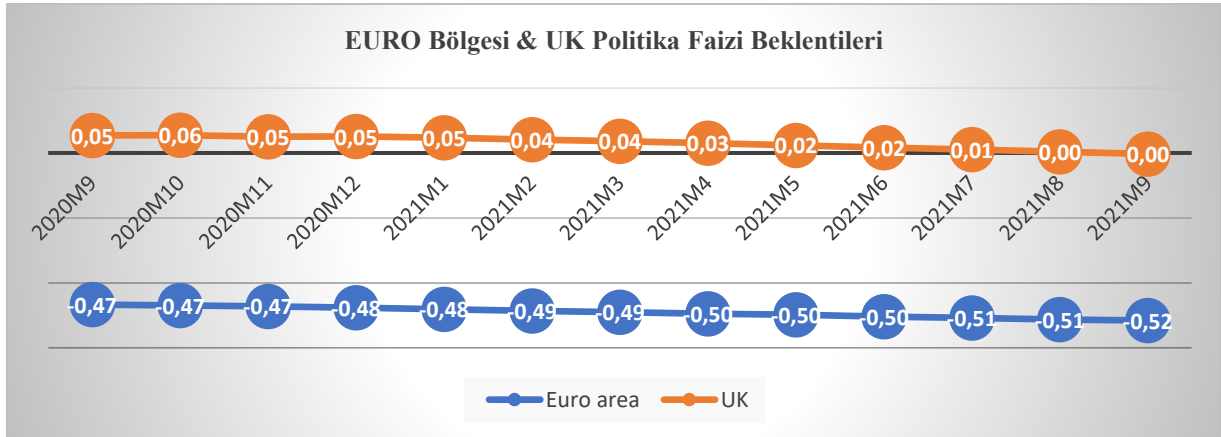

Şekil 1. ABD Politika Faizi Beklentileri

Kaynak: (IMF)

Pandemi sebebiyle Euro bölgesi ekonomilerinde de tıpkı küresel boyutta yaşandığı gibi hisse senedi, tahvil, döviz ve para piyasalarında beklenmeyen fiyat hareketleri sebebiyle finansal ve mali daralmalar yaşanmıştır. Avrupa Merkez Bankası (ECB), piyasalarda gerçekleşen bu sıra dışı dalgalanma ve likidite daralmasına karşı, bankacılık ve finans sektörüne ilişkin tedbirler almıştır. Bu çerçevede ECB, Mart 2020'de 750 milyar Euro değerinde pandemi acil varlık alım programını (PEPP) ilan etmiş ve Haziran 2020'de programı 600 milyar Euro daha genişleterek toplam 1 trilyon 350 milyar Euro büyüklüğe çıkarmıştır (Euronews, 2020).

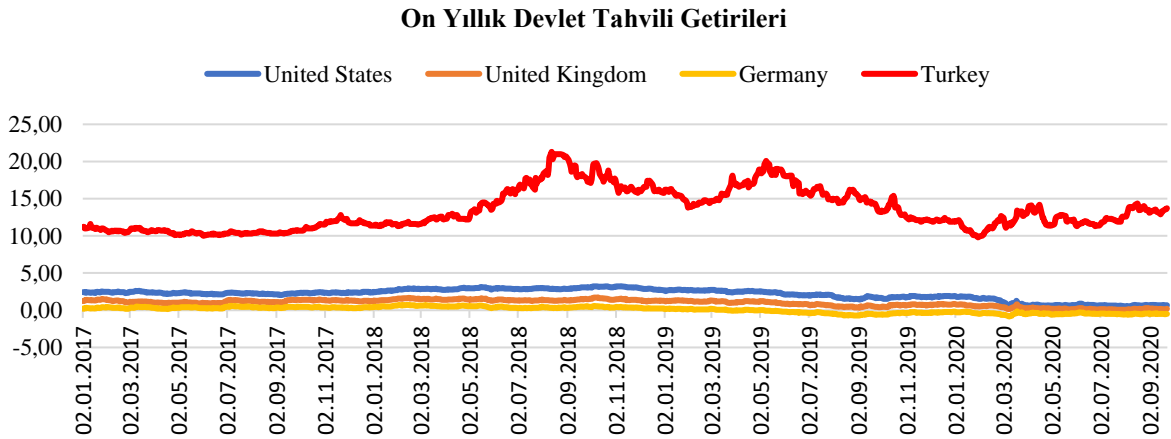
Euro bölgesindeki ülkelerde, giderek artan büyüme endişeleri ve salgından kaynaklanan piyasalardaki likidite daralmalarına karşı salgına yönelik genişleyici para ve maliye politikaları uygulamak durumunda kalmışlardır. Bu durum, Euro bölgesinde de faiz indirimi politikasının uzun bir müddet uygulanacağı beklentisini oluşturmuştur (TBB/a, 2020).

Şekil 2. EURO Bölgesi & UK Politika Faizi Beklentileri

Kaynak: (IMF)

Gelişmiş ülkelerin para politikalarında genişleyici adımları atması tahvil getirilerine de yansımış ve pandemi sürecinin başladığı 2020 Mart ayından itibaren azalışa geçen bir seyir almıştır. Almanya’da 23 Eylül 2020 itibariyle gözlenen değer -0,50’ye kadar düşmüştür. Türkiye’de ise tahvil getirileri pandemi öncesi, döviz yükselişinin yaşandığı 2018 ve 2019’un ilk üç çeyreğine göre azalışa geçmek ile beraber gelişmiş ülkelere göre daha dalgalı bir seyir olarak 23 Eylül 2020 de gözlenen değeri %13,72 olmuştur.

Şekil 3. On Yıllık Devlet Tahvili Getirileri

Kaynak: (IMF)

PANDEMİ SÜRECİNDE ALINAN KÜRESEL VE YEREL EKONOMİK TEDBİRLER

Salgına Karşı Uygulanan Para ve Maliye Politikaları

Covid-19 salgını sebebiyle tüm dünya ekonomilerinde, küresel boyutta bir resesyon oluşacağı ve bilhassa pandemi durumunun ilan edilmesinden sonra da küresel boyutta ekonomik daralmaların yaşanacağı öngörülmektedir. Pandemi sürecinin başladığı Mart 2020’den beri salgının etkilerini durdurabilmek için alınan tedbirler ve uygulanan para politikaları hemen hemen bütün sektörleri olumsuz etkilemiş ve bazılarını da durma noktasına kadar getirmiştir. Politika yapıcılarının pandemi ile mücadele sürecinde uyguladıkları para ve maliye politikaları aşağıdaki **Tablo 3**’ de gösterilmiştir.

Tablo 3. Pandemi ile Mücadelede uygulanan Para ve Maliye Politikaları

Politika Şekli	Uygulanan Politikalar	Uygulayan Ülkeler
Para Politikası Tedbirleri	Bankalara zorla düzenleyici işlem yaptırılması ve COVID-19'dan etkilenen borçlulara anapara veya faiz moratoryumu verilmesi	İrlanda, Çin, Nijerya, İtalya
	Merkez bankalarının finansal (tahvil ve hisse senedi) piyasalara likidite sağlaması	ABD VE Çin
	Merkez bankalarının hızla değer kazanan tahvil ve menkul kıymetleri satın alması	Avustralya, AB, Kanada
	Merkez bankaları tarafından faiz oranlarının düşürülmesi	Türkiye, ABD, Yeni Zelanda, Japonya, İngiltere, Nijerya, Güney Kore, Kanada
	Bankalara, KOBİ'lere, halk sağlığı sektörüne, bireylere ve önemli işletmelere sürekli kredi akışı	İngiltere, ABD, Avustralya, Nijerya
Maliye Politikası Tedbirleri	COVID-19 salgından en fazla etkilenen sektörler ve endüstriler için büyük bir federal teşvik paketini onaylayan hükümetler	İngiltere, ABD, Avustralya, Nijerya, Türkiye
	Her hane halkını desteklemek için sosyal yardım ödemeleri	Avustralya, ABD, Türkiye
	Bireyler için gelir desteği sağlanması	Avustralya, ABD, İngiltere ve Hindistan, Türkiye

Kaynak: (Ozili & Arun, 2020)

Pandemi sürecinde, salgının getirdiği olumsuz ekonomik koşullar ile mücadele etmek için para ve maliye politikaları geliştirilerek, uygulamaya geçirilmiştir. Bu kapsamda ABD pandemi ile mücadelede için 2 trilyon dolar, Japonya'da 1 trilyon dolar büyüklüğünde destek paketleri açıklamışlardır. Türkiye ise 100 milyar lira tutarında mali yardım ile gelişmiş ülkelere göre daha mütevazı bir destek paketi açıklamıştır. Ülkelerin açıklamış oldukları mali destek paketleri GSYH 'ları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Salgına karşı, gelişmiş ülkeler ile Türkiye'nin açıkladığı mali destek paketlerinin tutarları ve bu tedbirlerin kapsamlarını gösteren **Tablo 4** aşağıdadır.

Tablo 4. Pandemi ile Mücadele Sürecinde Açıklanan Mali Tedbirlerin Kapsamı

Ülkeler	Mali Tedbir Büyüklüğü	GSYH(%)	Konusu
ABD	2 trilyon Dolar	10	Alınan tedbirler için
Almanya	756 milyar Euro	18	Köklü kurumları korumak ve sosyal yardımlar için
İngiltere	350 bin GBP	11,8	Alınan tedbirler için
İtalya	400 milyar Euro	15	İç piyasa ve ihracata yönelik destekler
Rusya	140 milyar RUB	1,8	Alınan tedbirler için
Türkiye	100 milyar Lira	2,3	Artan krediler, daha düşük vergiler, ertelenmiş ödemeler
İspanya	200 milyar Euro	20	Kamu ve özel sektöre destek
Japonya	1 trilyon dolar	20	Kamu ve özel sektöre destek

Kaynak: (Duran & Acar, 2020)

Pandemi sürecinin getirdiği finansal koşullar ile mücadele sürecinde özel sektör finansmana erişmekte oldukça güçlük çekmiştir. Nakit akışı bozulan firmaların kredi ve borçlarının yeniden yapılandırılması için politika yapımcılar, yetkili kamu kurumları, ivedilikle para ve maliye politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Pandemi sürecinde dünya genelinde uygulanan başlıca para politikaları, kredi ve borçların yeniden yapılandırılması, piyasalara likidite desteği sağlanması, düşük faizli krediler verilmesi ve politika faiz oranlarında indirimler olmuştur.

Salgın ile mücadele de IMF, ECB, Dünya Bankası gibi uluslar üstü finans kuruluşları da kısa bir sürede kredi destek paketlerini duyurmuşlardır. Bu kapsamda ECB tarafından salgının ekonomik koşulları ile mücadele için Haziran 2020’de ki genişleme ile 1 trilyon 350 milyar Euro büyüklüğüne ulaşan destek paketi açıklanmıştır. Dünya Bankası, “*korona virüsle mücadele amacıyla kalkınmakta olan ülkelere yardım için 12 milyar dolarlık bir kaynak ayırdığını duyurdu*” (BBC, 2020). Uluslararası Para Fonu (IMF) Başkanı Kristalina Georgieva, “*yeni tip korona virüs (Covid-19) salgınıyla mücadele için 50 milyar dolarlık kaynak ayırdıklarını söyledi*” (Independent, 2020). Dünya Bankası, 24 Nisan 2020’de salgın ile mücadele için Türkiye’ye verilecek 100 milyon dolar tutarında bir krediyi onayladı (The World Bank, 2020).

Pandeminin ekonomik koşulları ile mücadele sürecinde, salgının Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini minimum seviyede tutabilmek için uygulanan finansal ve mali tedbirlerin, salgın sonrası dönemde ekonominin toparlanmasında ve fiyat istikrarının sağlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Salgının Türkiye Ekonomisine Etkileri

Türkiye’de salgın koşulları, karantina süreçlerinin ve sokağa çıkma yasaklarının başladığı 2020 mart ayından itibaren küresel bir pandemiye dönüşerek ülke içinde ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Salgının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin makro açıdan değerlendirilebilmesi amacıyla, büyüme, enflasyon, kamunun finansmanı, istihdam, ithalat, ihracat, cari denge, döviz kuru, üretim ve finans sektörü değişkenleri üzerinden etkilerini incelenmek gereklidir.

Tablo 5. Covid-19 Pandemi Sürecinde Türkiye’nin Büyüme Oranı Tahminleri (%)

KURUM	COVID-19 ÖNCESİ	COVID-19 SONRASI	FARK
IMF	3,0	-5,0	8,0
DÜNYA BANKASI	3,5	0,5	3,0
EIU	3,8	-3,5	7,3
ORTALAMA	3,4	-2,7	6,1
DELOÏTTE TÜRKİYE	3,5	-1,9	5,4

Kaynak: (Adıgüzel, 2020, s. 196)

Salgının başlamasından sonra Türkiye için en fazla daralmayı öngören kurum % -5 ile IMF olmuştur.

Tablo 6. Pandemi Nedeniyle Oluşan Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Gösterge	Nasıl Etkileneceği	Açıklama
İhracat	Düşer	İhracat yapılan ülkelerde ekonomik daralma ortaya çıkacağından ithalat düşüşleri yaşanacak ve bu Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkileyecek.
İthalat	Karışık	İthalat, korona virüs etkisi sonucu düşecek. Bu bir yandan cari açığımızın denetlenmesine ve dolayısıyla dış finansman ihtiyacımızın düşmesine bir yandan da üretimin düşmesine ve dolayısıyla büyümenin gerilemesine yol açacak.
Turizm	Karışık, olumsuz etki daha ağırlıklı	Korona virüs nedeniyle turistler gezilerini erteleyecekleri için bu gelişme Türkiye'yi iki yönlü etkileyecek. Türkler yurt dışına eskisi kadar gitmeyecek, yabancılar da Türkiye'ye ve diğer yerlere eskisi kadar gitmeyecek. Toplamda Türkiye'ye etkisi olumsuz olacak.
Üretim	Düşer	Üretimimizde girdi olarak kullandığımız ithal malların çoğu Çin kökenlidir. Bunların ithalatında oluşacak sıkıntılar üretimimizi olumsuz etkileyecek.
Risk Primi	Yükselir	Ekonomisi kırılgan olan Türkiye'nin bu aşamada riskleri artacak ve dolayısıyla CDS primi yüksek kalacak.
TL'nin Dış Değeri	Düşer	Risklerin yükselmeye devam ettiği böyle bir ortamda TL'nin dış değerinin düşmesi beklenir.
Altın	Yükselir	Risklerin yükselmeye devam ettiği böyle bir ortamda altının değerinin yükselmesi beklenir. Altın ithalatçısı olan Türkiye'de ithalat miktarı değişirse bile ödenecek bedel yükselir
Enflasyon	Yükselir	TL'nin dış değerinin düşmesi enflasyonu da yükseltir.
Cari Denge	Karışık etkiler ortaya çıkar	İhracatın ve ithalatın birlikte düşeceği bir ortamda hangisinin etkili olacağını önceden bilmek kolay değil. Ancak petrol fiyatlarının düşüşü olumlu etki yaratır.
Bütçe Açığı	Yükselir	Büyümenin düşeceği bir ortamda hükümet ekonomiyi canlı tutabilmek için harcamaları artırıp, vergileri düşürecektir. Bu da bütçe açığını büyütür

Kaynak: (Eğilmez, 2020)

Türkiye'de Finansal Piyasaların Etkinliğine Yönelik Atılan Adımlar

Salgının ekonomik etkilerine karşı, tüm dünya ekonomileri, finansal ve mali tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Bu kapsamda merkez bankaları, piyasalara likidite desteği sağlarken, politika yapıcılarda uyguladıkları finansal ve mali politikalar ile, reel sektör ve hane halkı üzerinde oluşan ekonomik etkileri minimumda tutmaya çalışmışlardır.

Bu çerçevede, salgından kaynaklanan olumsuz ekonomik etkileri bertaraf edebilmek ve süreçle mücadele edebilmek için yetkin kurumlar tarafından gerekli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda Mart 2020'de, TCMB Para Politikası Kurulu tarafından, planlanan tarihten önce yapılan toplantıda, 17 Mart, 31 Mart ile 17 Nisan 2020 tarihlerinde salgının ekonomik ve finansal etkilerine karşı alınacak tedbir ve düzenlemeler hakkında gerekli kararlar alınarak kademeli bir şekilde kararların uygulanmasına başlanmıştır (TCMB/a, 2020).

Tablo 7. Finansal İstikrarı Sağlamak İçin Alınan Önlemler

TCMB Tarafından Faiz Oranlarına ve Likidite Yönetimine İlişkin Atılan Adımlar	
Yürürlük Tarihi	Tedbir / Düzenleme
17 Mart 2020	Para Politikası Kurulu (PPK), 19 Mart 2020 tarihi için planlanan toplantısını öne çekerek, korona virüsün olası ekonomik ve finansal etkilerini değerlendirmek üzere 17 Mart 2020 tarihinde toplanmış, politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı yüzde 10,75'ten yüzde 9,75'e indirilmiştir.
17 Mart 2020	Korona virüs salgınının olası ekonomik etkilerine karşı alınan tedbirler kapsamında; <ul style="list-style-type: none">• Piyasa Yapıcılığı sisteminin desteklenmesi amacıyla Piyasa Yapıcı (PY) bankalara Açık Piyasa İşlemleri (APİ) çerçevesinde tanınan likidite imkânına ilişkin limitlerin artırılmasına,• 1, 3 ve 6 ay vadeli olarak gerçekleştirilen ABD doları karşılığı swap ihalelerinin Euro ve altın karşılığı da düzenlenebilmesine karar verilmiştir.
17 Mart 2020	Korona virüs salgınının olası ekonomik ve finansal etkilerine karşı, reel sektöre kredi akışının kesintisiz devamını teminen bankalara hedefli ilave likidite imkânları tanınmış, bu kapsamda alabilecekleri azami fon tutarı, reel sektöre sağladıkları ve sağlayacakları kredi tutarları ile ilişkilendirilmiştir. Bu imkânlar çerçevesinde; <ul style="list-style-type: none">• 91 gün vadeye kadar TCMB politika faiz oranı olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranının 150 baz puan (bp) altında faiz oranı üzerinden miktar ihalesi yöntemiyle TL likidite sağlanması, bir bölümünün talep halinde Bankalar arası Para Piyasasında depo işlemi olarak da sonuçlandırılabilmesi,• Miktar ihalesi yöntemiyle 1 yıl vadeli döviz karşılığı TL swap ihaleleri yoluyla bir hafta vadeli repo ihale faiz oranının 100 bp altında faiz oranı üzerinden, ABD doları, Euro veya altın karşılığı TL likidite sağlanabilmesi,• Söz konusu imkânlar ile sağlanabilecek toplam fon tutarının, sistemin fonlama ihtiyacının yaklaşık yüzde 25'i ile sınırlı kalması kararlaştırılmıştır.
31 Mart 2020	Korona virüs salgınının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlandırılması, piyasa derinliğinin artırılması ve bankaların likidite yönetiminde esneklik sağlanarak aktarım mekanizmasının etkinliğinin desteklenmesi amaçlarıyla; <ul style="list-style-type: none">• 2020 yılı Para ve Kur Politikası metninde belirlenmiş limitler çerçevesinde APİ portföyü doğrudan alım işlemleri önden yüklemeli olarak gerçekleştirilebileceği ve gerektiğinde söz konusu limitler piyasa koşullarına göre güncellenebileceği belirtilmiş,• Geçici bir süreliğine, PY bankalara İşsizlik Sigortası Fonundan satın aldıkları Devlet İç Borçlanma Senetleri belirlenen koşullar dâhilinde, APİ portföyü için belirlenmiş limitlerin dışında değerlendirilmek suretiyle, TCMB'ye satma veya PY sistemi kapsamında APİ çerçevesinde tanınan likidite imkânını belirli oranlar dâhilinde artırma olanakları sağlanmış,• TCMB bünyesinde TL ve döviz işlemleri çerçevesinde, Varlık Teminatlı Menkul Kıymetler, Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (VDMK) ve İpotek Teminatlı Menkul Kıymetler (İTMK) teminat havuzuna dâhil edilmiş,• 17 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe konulan hedefli ilave likidite imkânı kapsamında 6 ay vadeli döviz karşılığı TL swap ihaleleri düzenlenmesine ve bu ihalelerle ilgili bankalara TCMB politika faiz oranının 125 bp altında faiz oranı üzerinden ABD doları, Euro veya altın karşılığı TL likidite sağlanmasına karar verilmiş,• Hedefli likidite imkânında uygulanan banka bazında limitler artırılmıştır.
17 Nisan 2020	Korona virüsün olası ekonomik etkilerine karşı alınan tedbirler kapsamında; <ul style="list-style-type: none">• APİ portföyü nominal büyüklüğünün TCMB analitik bilanço aktif toplamına oranı azami yüzde 10 olarak güncellenmiş,• PY bankalara tanınan TCMB'ye doğrudan DİBS satım imkânına ilişkin limitlerin, repo işlem limitlerinden bağımsız olarak uygulanmasına, bu bankalara repo işlem limitlerine eşit büyüklükte DİBS satım limiti tanımlanmasına ve söz konusu alımların da APİ portföyü için belirlenen azami yüzde 10'luk toplam limit dâhilinde miktar ihalesi yoluyla gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Kaynak: (TCMB/a, 2020)

Pandemi sürecinin getirdiği ekonomik koşullar ile gerek küresel gerek yerel boyutta mücadele edebilmek ve salgının olabilecek ekonomik etkilerini minimumda tutabilmek için, finansal piyasalara likidite akışının, piyasaların finansmana erişiminin ve reel sektörde nakit akışının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir olması çok önemlidir. Bu çerçevede TCMB tarafından alınan tedbirlerin amaçları aşağıda belirtilmiştir (TCMB/b, 2020).

- “Bankaların TL ve yabancı para likidite yönetiminde esneklik sağlanması.”
- “Reel sektöre kesintisiz kredi akışının sağlanması ve İhracatçı firmaların desteklenmesi.”
- “Reeskont kredi düzenlemeleri ile ihracatçı firmaların nakit akışının desteklenmesi.”
- “Devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) piyasası likiditesinin desteklenmesi.”

PANDEMİ SÜRECİNİN TÜRK BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü

Uluslararası Para Fonu’nun (IMF), Ekim 2020’de yayınladığı ‘Dünya Ekonomik Görünümü’ raporunda, GSYH, Enflasyon, Cari denge ve İşsizlik göstergelerinde gerçekleşmiş 2019 yılı verileri ile IMF tarafından tahmin edilen 2020 ve 2021 yılı verileri mukayese edilmiştir.

Türkiye’nin de dahil olduğu sınıflandırma olan ‘Gelişmekte Olan Avrupa Ülkeleri’ ile ‘Gelişmiş Avrupa Ülkeleri’ göstergelerindeki ortalamaların yüzdesel değişimleri ve Türkiye’nin göstergelerindeki yüzdesel değişim şöyledir.

Tablo 8. Türkiye ve Avrupa Ekonomik Göstergeleri

Türkiye ve Avrupa Ekonomik Göstergeleri		Tahminler		
		2019	2020	2021
Gelişmiş Avrupa Ülkeleri (Değişim%)				
	GSYH	1,4	-8,1	5,2
	Enflasyon	1,3	0,5	1
	Cari Denge	2,3	2,1	2,3
	İşsizlik	6,6	8	8,5
Gelişmekte Olan Avrupa Ülkeleri (Değişim %)				
	GSYH	2,1	-4,6	3,9
	Enflasyon	6,6	5,2	5,2
	Cari Denge	1,4	-0,3	0,1
	İşsizlik	-	-	-
Türkiye (Değişim %)				
	GSYH	0,9	-5	5
	Enflasyon	15,2	11,9	11,9
	Cari Denge	1,2	-3,7	-0,9
	İşsizlik	13,7	14,6	12,4

Kaynak: (IMF, 2020)

IMF Raporuna göre salgınla mücadele de bozulan finansal koşullar sebebi ile Türkiye ekonomisinin, 2020 yılında %-5 daralma yaşayacağı tahmin edilmiş ve 2021 yılında da %5 büyüyeceği öngörülmüştür. Türkiye için, 2019'da %1,2 azalan Cari denge açığı, yine salgın sebebi ile 2020 yılında %-3,7 açığın artacağı ve 2021'de cari dengede %-0,9 açık olacağı öngörülmüştür. Diğer göstergelerde incelendiğinde Türkiye'nin, Gelişmekte olan Avrupa Ülkeleri ekonomilerinden geride olduğu görülmektedir.

Türk Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK), üç aylık periyotlar ile (Çeyrek) yayınladığı 'Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri' raporundan seçilen bilanço kalemlerine göre; 2019'un 4. Çeyreği ile 2020'nin 3. Çeyreği arasında Bankacılık sektörü, varlık, yükümlülük ve net karlılık değerleri aşağıdadır.

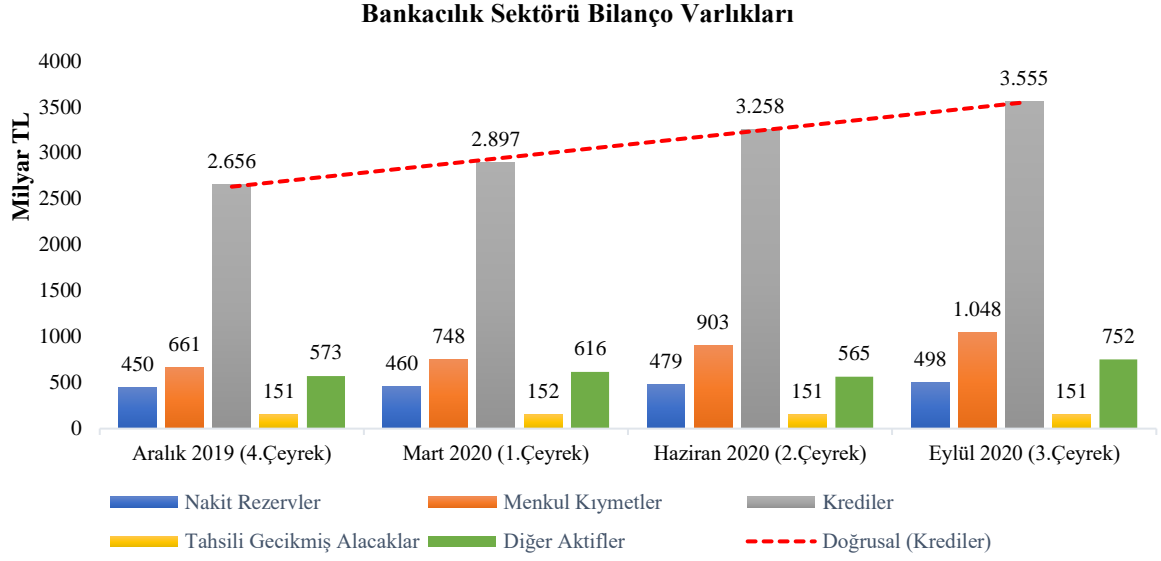
Tablo 9. Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri

Seçilmiş Bilanço Kalemleri		Aralık 2019 (4.Çeyrek)	Mart 2020 (1.Çeyrek)	Haziran 2020 (2.Çeyrek)	Eylül 2020 (3.Çeyrek)
Varlıklar	(Milyar TL)				
	Nakit Rezervler	450	460	479	498
	Menkul Kıymetler	661	748	903	1.048
	Krediler	2.656	2.897	3.258	3.555
	Tahsili Gecikmiş Alacaklar	151	152	151	151
	Diğer Aktifler	573	616	565	752
	Toplam Aktifler	4.491	4.873	5.356	6.004
Yükümlülükler	(Milyar TL)				
	Mevduatlar	2.567	2.796	3.060	3.444
	Mevduat Dışı Kaynaklar	1.432	1.577	1.738	1.991
	Öz Kaynaklar	492	500	558	569
	Toplam Pasifler	4.491	4.873	5.356	6.004
Dönem Net Kârı	(Milyar TL)	49	15	31	46

Kaynak: (BDDK, 2020)

Ersoy, Gürbüz ve Erdoğan yaptığı bir çalışmada pandeminin başladığı Mart 2020 döneminde Toplam Aktif Büyüklük içerisinde 2.897 milyar TL ile Krediler %59,45 ile en yüksek paya sahip ve Toplam Pasifler içerisinde ise Mevduatlar 2.796 milyar TL ile %57,37 ile en yüksek orana sahip iken 3.Çeyrekte Kredilerin, Toplam Aktif Büyüklük içinde %59,21 ve Mevduatların da %57,36 ile Toplam Pasifler içinde en yüksek oranlara sahip olmaya devam ettikleri görülmektedir (Ersoy, Gürbüz, & Erdoğan, 2020).

Mart 2020'de pandemi ilan edilmesinden sonra Covid-19 salgınının etkileri derinleşirken ekonomide ikinci ve üçüncü çeyrekte Türk bankacılık sektöründe kredi artışındaki ivme piyasalara kredi akışının sağlandığını göstermektedir. Artan kredi kullanımı, piyasalara likidite desteği sağlamış ve böylece Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) kaleminde yükselme olmamış, 2019'un son çeyreğindeki durumunu korumuştur.

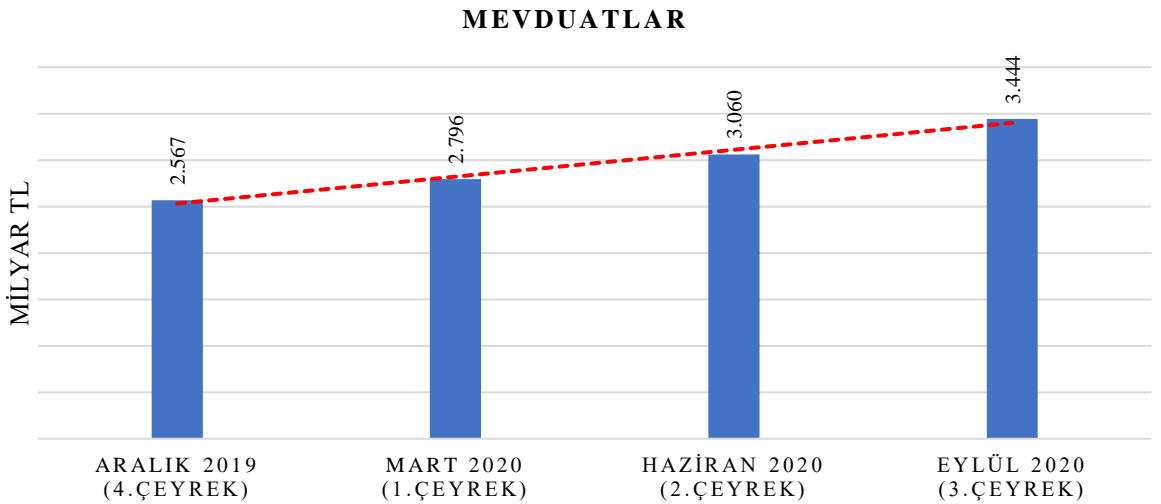

Şekil 4. Bankacılık Sektörü Bilanço Varlıkları

Kaynak: (BDDK, 2020)

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK) tarafından, 2020 Nisan ayında uygulamaya alınan Aktif Rasyosu hedeflerine ulaşmaya çalışan bankaların, Menkul Değerler Portföyüne yönelmesi sonucunda Menkul Kıymetler kalemi Eylül ayında, Mart 2020'ye göre %28,63 artarak 1 trilyon 48 milyar TL'ye ulaşmıştır.

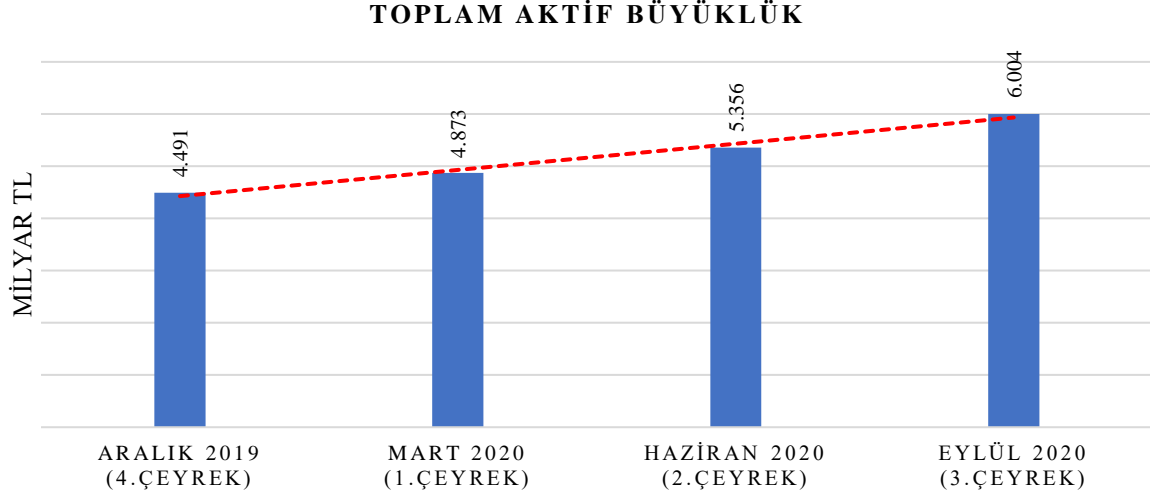
Tasarruf sahiplerinin, salgının sebep olduğu ekonomik kriz koşullarında, güvenli liman arama motivasyonu, mevduatlarda artan bir ivme oluşturmuş ve 2020 Eylül ayında, sektörün mevduat toplamı 2019'un son çeyreğine göre %25,46 artarak, 3 trilyon 444 milyar TL düzeyine ulaşmıştır. Pandemi sürecinde menkul kıymetler ve mevduatlardaki durum yukarı yönde artış eğilimindedir.

Şekil 5. Mevduatlar

Kaynak: (BDDK, 2020)

Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü Eylül 2020 üçüncü çeyrek döneminde 2019 yılı son çeyreğine göre %25,20 oranında büyüyerek 6 trilyon 4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bankacılık sektörünün 2020 yılının ilk üç çeyreğinde büyüme eğilimi yukarı yönlüdür.

Şekil 6. Bankacılık Sektörü Toplam Aktif Büyüklüğü
Kaynak: (BDDK, 2020)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) 3. Çeyrek Temel Göstergeler Raporundan alınan verilere göre, sektörün karlılık durumu aşağıdaki gibidir.

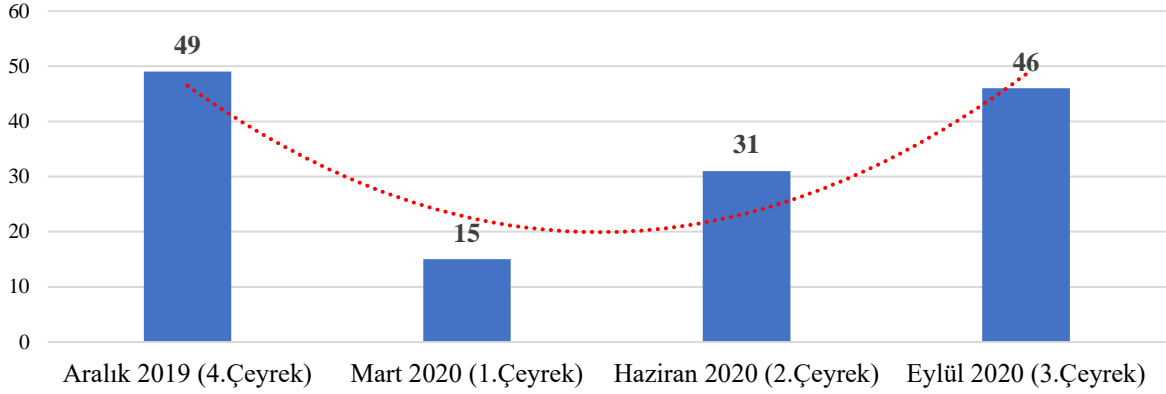
Tablo 10. Bankacılık Sektörü Gelir Tablosu

KÂRLILIK		Aralık 2019	Mart 2020	Haziran 2020	Eylül 2020
(Milyar TL)		(4.Çeyrek)	(1.Çeyrek)	(2.Çeyrek)	(3.Çeyrek)
Gelir	(Milyar TL)				
	Faiz Geliri	420	99	197	305
	Faiz Dışı Gelir	106	29	51	75
Gider	(Milyar TL)				
	Faiz Gideri	-258	-45	-89	-139
	Faiz Dışı Gider	-151	-50	-99	-152
	Özel Karşılık	-56	-14	-20	-30
	Vergi Provizyonu	-12	-4	-9	-13
Net Kâr / Zarar	(Milyar TL)	49	15	31	46

Kaynak: (BDDK, 2020)

Faiz dışı gelirler Eylül 2020 üçüncü çeyreğinde, Aralık 2019 (4.Çeyrek) dönemine göre %-41,33 oranında azalışla 75 milyar TL düzeyinde gerçekleşti. İkinci çeyrekte sektörün faiz dışı gelirlerinde yaşanan düşüşte BDDK ve TCMB tarafından alınan kararlarla bankaların ücret ve komisyonlarında indirimde gidilmesi ve salgın döneminde müşterilere kolaylık sağlanması ve müşterilerin evden çıkmadan işlem yapması için pek çok işlem ücretinin sıfırlanması etkili olmuştur. Önümüzdeki dönemde kredilerden alınan ücret ve komisyonlardaki azalış ve dijital bankacılık işlemlerinin artışı faiz dışı gelirden düşüşe neden olabilir.

Bankacılık Sektörü Net Kârı (Milyar TL)

Şekil 7. Bankacılık Sektörü Net Karı

Kaynak: (BDDK, 2020)

Bankacılık sektörü net karlılığı, Eylül 2020 üçüncü çeyreğinde, Aralık 2019 son çeyreğine göre %-8,7 azalış ile 46 milyar TL düzeyinde olmuştur. Pandeminin ilan edildiği Mart 2020 ikinci çeyreğine göre ise %67,4 oranında karlılıkta artış gerçekleşmiştir. Salgının etkili olduğu 2020 yılının ilk 6 ayında olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle alınan finansal ve mali tedbirler piyasalarda düşük faiz ve ek likidite ortamını oluşturmuştur. Ancak 2020 yılının üçüncü döneminde başlayan normalleşme etkisi ile piyasalara sunulacak kredi arzında yaşanacak azalma, önümüzdeki dönemde, sektör karlılığının artışında yavaşlamaya sebep olabilir.

Pandemi Sürecinde Dijital Bankacılık

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurumundan elde edilen verilere göre; 2019'un son çeyreği ile 2020'nin 3. çeyreği arasındaki dönemde Türkiye'de faaliyette olan banka sayısı, şube sayısı, çalışan sayısı ile internet ve mobil bankacılığı kullanan 'aktif müşteri' sayısı çeyreklik bazda (bireysel, kurumsal, toplam) aşağıda gösterilmiştir.

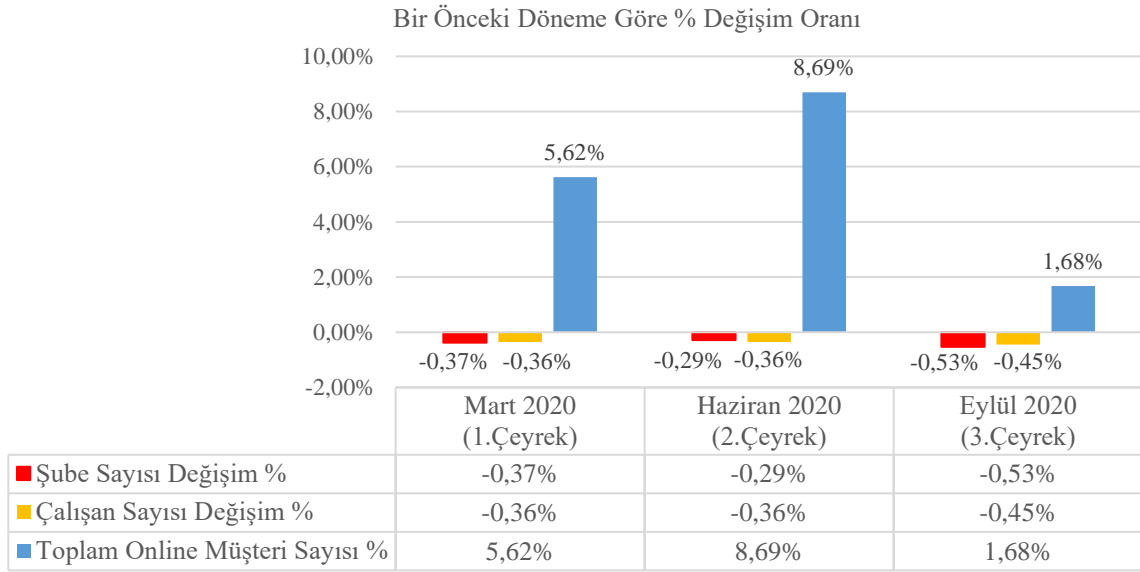
Tablo 11. Banka Şube, Çalışan, Online Müşteri Sayıları

DİJİTAL BANKACILIK		Aralık 2019 (4.Çeyrek)	Mart 2020 (1.Çeyrek)	Haziran 2020 (2.Çeyrek)	Eylül 2020 (3.Çeyrek)
Offline Bankacılık					
	Banka Sayısı	47	48	48	48
	Şube Sayısı	10.199	10.161	10.132	10.079
	Çalışan Sayısı	188.837	188.164	187.490	186.654
Online Bankacılık (Aktif Müşteri)					
	Bireysel Müşteri Sayısı	51.014	53.981	59.076	60.038
	Kurumsal Müşteri Sayısı	2.143	2.343	2.611	2.702
	Toplam Müşteri Sayısı	53.157	56.324	61.687	62.741

Kaynak: (TBB/b, 2020)

Buna göre; Türkiye’de pandemi durumunun ilan edildiği 2020 Mart ayının da dahil olduğu ilk 3 çeyrekte her çeyrek için, bir önceki dönemi ile yapılan mukayeselerde, 2020’nin ilk 6 ayında karantina ve sokağa çıkma yasaklarının da etkisi ile 2. Çeyrekte online bankacılık müşteri sayısında artış %8,69 düzeyine çıkmıştır.

Üçüncü çeyrekte ise sokağa çıkma yasaklarının kaldırılması ve yaz aylarının etkisi ile artış bir önceki döneme göre, %1,68 olmuştur. Buna karşın salgın, banka şube ve çalışan sayılarında 2020’nin ilk üç çeyreğinde %1’in altında da olsa düzenli bir biçimde azalışa etki etmiştir.

Şekil 8. Banka Şube, Çalışan ve Online Müşteri Sayısı Oranları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

MS Excel üzerinde, 2019’un 4. Çeyreği ile 2020’nin 3. Çeyreği arasındaki veriler baz alınarak yapılan işlemlerde hem internet bankacılığı hem mobil bankacılığı kullanan toplam online banka müşterileri arasından hesaplarında son bir yılda, birden fazla kez login olmuş ve işlem yapmış aktif durumda olan online banka müşterileri ile banka şube sayısı ve banka çalışanları arasındaki korelasyon katsayıları sırasıyla (-0,94) ve (-0,96) olarak çıkmıştır.

Bu katsayılar, dijital bankacılık kanallarını kullanan toplam online müşteri sayısındaki artış ile banka şube sayısı ve bankacılık sektöründe çalışan kişi sayısı arasında negatif yönde çok kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Pandemi Sürecinde BİST, Altın, Döviz Seyri

tr.investing.com sitesinden alınan verilere göre 30 Eylül 2019 ile 31 Ekim 2020 arasındaki dönemde BİST, Altın, ABD Doları ve Euro’nun aylık ortalama değerleri ve bir önceki aya göre yüzdesel değişimlerini gösteren **Tablo 11**’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Salgın Sürecinde BİST, Altın ve Döviz değerleri

	BİST 100		ALTIN		USD		EURO	
	Ay Ort.	% Değiş.	Ay Ort.	% Değiş.	Ay Ort.	% Değiş.	Ay Ort.	% Değiş.
Eki.19	984,69	-6,25%	1.544,00	2,78%	5,71	1,13%	6,37	3,47%
Kas.19	1.069,04	7,89%	1.496,60	-3,17%	5,75	0,59%	6,33	-0,63%
Ara.19	1.144,25	6,57%	1.550,60	3,48%	5,95	3,39%	6,67	5,07%
Oca.20	1.191,40	3,96%	1.609,40	3,65%	5,98	0,56%	6,64	-0,50%
Şub.20	1.059,94	-12,40%	1.583,60	-1,63%	6,24	4,17%	6,88	3,59%
Mar.20	896,44	-18,24%	1.597,60	0,88%	6,61	5,62%	7,30	5,66%
Nis.20	1.011,10	11,34%	1.704,90	6,29%	6,99	5,33%	7,66	4,69%
May.20	1.055,20	4,18%	1.765,70	3,44%	6,82	-2,44%	7,57	-1,13%
Haz.20	1.165,25	9,44%	1.820,40	3,00%	6,85	0,44%	7,69	1,61%
Tem.20	1.126,90	-3,40%	1.985,90	8,33%	6,97	1,72%	8,21	6,28%
Ağu.20	1.078,61	-4,48%	1.978,60	-0,37%	7,35	5,12%	8,77	6,39%
Eyl.20	1.145,24	5,82%	1.893,15	-4,51%	7,72	4,78%	9,04	3,01%
Eki.20	1.112,37	-2,95%	1.879,90	-0,70%	8,34	7,54%	9,72	6,97%

Kaynak: (tr.investing.com, 2020)

Buna göre; BİST 100 Endeksi en düşük seviyesini 896,44 puan ile pandeminin ilan edildiği 2020 Mart ayı ortalamasında görülmüş, en yüksek ay bazında ortalaması ise 1.191,40 puan ile 2020 Ocak ayında pandemi ilanından önce görülmüştür. BİST 100 Endeksinde en düşük ve en yüksek ay ortalamasının yüzdesel değişimi 24,76% düzeyindedir.

Altın ise en düşük ay bazında ortalama seviyesini, 1.496,60 Ons/dolar ile Kasım 2019'da görmüş, salgının günden güne yayılması ile de değer kazanarak ve en yüksek ay bazında ortalamasını da 2020 Temmuz ayında 1.985,90 Ons/dolar paritesi ile görmüştür. Altında en düşük ve en yüksek ay ortalamasının yüzdesel değişimi 24,64% düzeyindedir.

ABD doları, en düşük ay bazında ortalama seviyesi 5,71 TRY ile Ekim 2019'da görmüş ve takip eden her ay artan bir ivme ile değer kazanarak ay bazında en yüksek ortalamasını 8,34 TRY ile Ekim 2019'da görmüştür. ABD dolarında en düşük ve en yüksek ay ortalamasının yüzdesel değişimi 31,54% düzeyindedir.

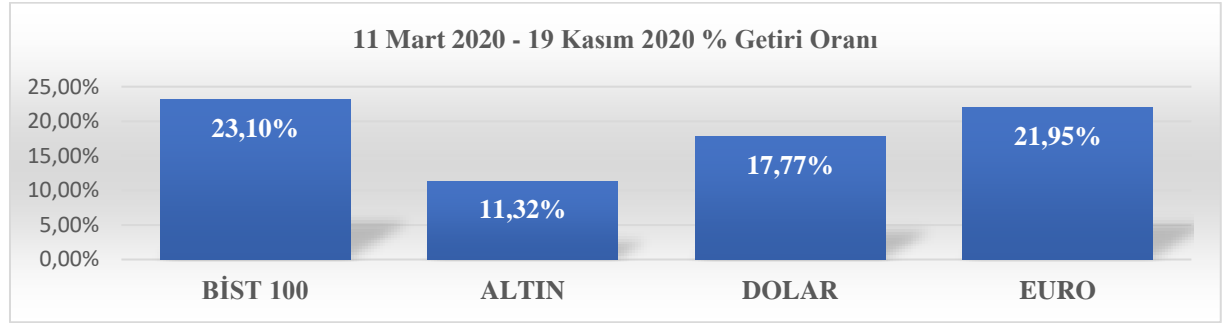
EURO' da ise, en düşük ay bazında ortalama seviye 6,33 TRY ile Kasım 2019'da gerçekleşmiş, en yüksek ay bazında ortalama Ekim 2020'de 9,72 TRY düzeyinde gerçekleşmiştir. Euro'da en düşük ve en yüksek ay ortalamasının yüzdesel değişimi 34,86% düzeyinde olmuştur. Tasarruf sahibi bir yatırımcı, Türkiye'de pandemi durumunun ilan edildiği 11 Mart 2020'de BİST 100, Altın, ABD doları ve Euro üzerinden yapacağı yatırımın, Merkez Bankasının para politikaları kurulu toplantı kararlarının açıklandığı, 19 Kasım 2020 tarihi itibarıyla elde edeceği yüzdesel getiri oranı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 13. 11 Mart-19 Kasım 2020 arası, BİST, Altın, Döviz yatırım getiri yüzdesi

	11 Mart 2020	19 Kasım 2020	% Değişimi
BİST 100	1009,66	1313,02	23,10%
ALTIN	\$1.650,80	\$1.861,50	11,32%
DOLAR	₺ 6,21	₺ 7,55	17,77%
EURO	₺ 7,00	₺ 8,96	21,95%

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Buna göre, Pandeminin sürecinin başladığı 11 Mart 2020 tarihinde yapılan yatırımın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası PPK kararlarının açıklandığı 19 Kasım 2020 tarihinde ulaştığı getiri oranları sırasıyla, %23,10 ile BİST 100 Endeksi, %21,95 ile Euro, %17,77 ile ABD doları ve %11,32 ile Altın olmuştur.

Şekil 9. 11 Mart-19 Kasım 2020 arası, BİST, Altın, Döviz getiri yüzdesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm Dünyayı derinden etkileyen Covid-19 salgınının, 2020 yılı mart ayında pandemiye dönüşmesinden itibaren yeni bir süreç başlamış ve bu pandemi sürecinin küresel ve yerel boyutta sağlıkta olduğu kadar ekonomik etkileri de sarsıcı olmuştur. Salgının yüksek hızda yayılmasının getirdiği sonuçlara bağlı olarak tüm dünya ülkelerinde sosyal mesafe kuralları getirilmiş, karantina süreçleri, sokağa çıkma yasakları uygulamalarına başlanmıştır. Salgınının yayılmasına karşı alınan bu tedbirler ekonomik sorunları da beraberinde getirerek bir domino taşı etkisiyle küresel çapta ekonomik durgunluk ve sonrasında da ekonomik daralmalara sebep olacak belirsizlik ortamını oluşturmuştur. Buna göre; IMF'nin Ekim 2020 tarihli “*Dünya Ekonomik Görünümü*” raporunda küresel büyüme hızının, %-4,4 azalacağı, 2021 itibariyle de %5,2 artacağı ön görülmüştür. Aynı raporda Türkiye için, 2020’de GSYH’nın %-5 azalacağı ancak 2021’de %5 artacağı tahmin edilmektedir. Pandemi sürecinde oluşacak olumsuz ekonomik koşullar ile mücadele edebilmek için, Türkiye’nin de dahil olduğu küresel ekonomiye yön veren ülkeler, faiz indirimleri, parasal genişleme politikaları uygulayarak, piyasalara likidite desteği sağlamışlardır. Ayrıca, salgın nedeniyle ekonomisi bozulan ülkeler için, IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) kredi paketlerini açıklamışlardır.

Pandemi Sürecinde finansal piyasaların etkinliğini sağlamaya yönelik olarak TCMB para politikası kurulu tarafından 17 Mart 2020 tarihinde alınan kararlar ile politika faizi 10,75'ten, 9,75'e düşürülerek borçlanma maliyeti düşürülmüş ve piyasalara likidite desteğinin verildiği genişleyici para politikalarının uygulanmasına başlanmıştır. Bunun neticesinde, Türk bankacılık ve finans sektörü 2020 yılı 3.Çeyreği itibariyle BDDK verilerine göre;

- Kredilerde 3 Trilyon 555 Milyar TL düzeyine
- Mevduatlarda 3 Trilyon 444 Milyar TL düzeyine
- Toplam Aktif Büyüklükte 6 Trilyon 4 Milyar TL düzeyine
- Net Kârlılıkta, pandeminin ilan edildiği Mart 2020'ye göre, kârını %67,4 artırarak 46 Milyar TL düzeyine ulaştırmıştır.

Pandemi Sürecinde, dijital bankacılık müşterisi de artmış, internet ve mobil bankacılığı kullanan aktif müşterilerin bireysel ve kurumsal toplam sayısı, pandemi öncesi dönem olan 2019 4.Çeyreğine göre, 2020 yılı 3.Çeyreğinde %15,28 artarak 62.741 olmuştur. Fakat banka şube sayısı ve çalışanları, 2019 yılının 4.Çeyreğine göre, 2020 3.Çeyreğinde %-1,19 azalarak şube sayısı 10.079 olmuş, banka çalışan sayısı ise %-1,17 azalarak 186.654 kişi olmuştur. Dijital bankacılık toplam aktif müşteri sayısı ile banka şube sayısı ve çalışanları arasında sırasıyla (-0,94) ve (-0,96) değerinde negatif yönde çok kuvvetli bir korelasyon ilişkisi vardır. Salgın, bankacılık sektörünün, kredilerini, mevduatlarını, toplam aktif büyüklüğünü, net karlılığını ve dijital bankacılık toplam aktif müşteri sayısını arttırırken, banka şube sayısını ve banka çalışan sayısını azaltmıştır.

Pandemi sürecinde BİST, Altın ve döviz seyrinde ise en dalgalı seyri BİST 100 Endeksi yaşamıştır. Bu çerçevede endeks, pandeminin ilan edildiği Mart 2020'de en düşük düzeyinde iken, 19 Kasım 2020 tarihinde TCMB Para Politikası Kurulu kararlarından sonra, pandemi süreci içinde en yüksek değeri olan 1313,02 kapanış puanına ulaşmıştır. Pandemi sürecinde Altın , ABD doları ve Euro'da yaşanan düzenli artışlar, 19 Kasım TCMB Para Politikası Kurulu kararları neticesinde yaşanan politika faizindeki 475 baz puan artışa bağlı olarak baskı altına alınmıştır. Merkez bankasının, politika faizini %15 düzeyine çıkarması sonucunda, pandeminin ilan edildiği Mart 2020'de başlayan genişleyici para politikası uygulaması son bularak, yerine sıkılaştırıcı para politikası uygulamasına geçilmiş ve artan döviz kurları üzerinde baskı kurulmuştur. Ancak faizin yükselmesi, orta ve uzun vadede büyüme hızında yavaşlama, enflasyon ve işsizlik gibi makro ekonomik handikapları da beraberinde getirebilir.

Genel itibariyle pandemi sürecinde Türkiye'de, Mart 2020'de alınan mali tedbirler ve uygulanan para politikaları sonucunda, düşük faiz ve ek likidite ortamı oluşturulmuştur. Ancak, 2020 yılı 3.Çeyreği itibariyle normalleşmenin etkisiyle piyasalara likidite akışının yavaşlaması ve TCMB'nin 19 Kasım 2020 kararları sonucunda para sıkılaştırması politikasına geçmesi neticesinde, bankacılık ve finans sektörünün pandemi sürecinde 3.Çeyreğe kadar yakaladığı kredi büyümesi ve karlılığındaki artış ivmesi, 2020 yılı 4.Çeyrek ve sonrasında azalabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Covid19-özel ek)*, 19(37), 196-200.
- Arabacı, H., & Yücel, D. (2020). Covid-19 pandemisinin Türk bankacılık sektörü üzerine etkisi. *Social Sciences Research Journal*, 9(3), 196-208.
- Duran, M. S., & Acar, M. (2020). Bir virüsün dünyaya ettikleri: Covid-19 pandemisinin makroekonomik etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(1), 54-67.
- Dünya Bankası (2020). *The World Bank*. Erişim Tarihi: 19 Ekim 2020, <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2020/04/24/world-bank-support-will-help-turkeys-health-system-better-respond-to-covid-19-pandemic>
- Ersoy, H., Gürbüz, A. O., & Erdoğan, M. F. (2020). Covid-19'un Türk bankacılık ve finans sektörü üzerine etkileri, alınabilecek önlemler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Covid19-özel ek)*, 19(37), 146-173.
- Faaliyet raporları (2020). *TBB/a*. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2020 <https://www.tbb.org.tr/tr/hakimizda/kurumsal/hakkinda/faaliyet-raporlari/17>
- Finansal istikrar raporu (2020, 05 12). *TCMB/a*. Erişim Tarihi:17 Ekim 2020, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/yayinlar/raporlar/finansal+istikrar+raporu/>
- İstatistiki raporlar (2020). *TBB/b*. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2020, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
- ILO Monitor (2020). *ILO*. Erişim Tarihi: 21 Ekim 2020 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf
- IMF (2020). *Independent Türkçe*. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2020, <https://www.indyuturk.com/node/141511/dunya/imfden-koronavirüs-için-50-milyar-dolarlık-yardım-paketi>
- IMF ve Dünya Bankası (2020). *Euronews*. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2020, <https://tr.euronews.com/2020/04/04/imf-ve-dunya-bankas-salgnla-mucadele-kapsaminda-hangi-ulkeye-ne-kadar-yardim-verilecegini>
- Koronavirüs (2020). *BBC News Türkçe*. Erişim Tarihi: 19 Ekim 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51731024>
- Merkez Bankası tarafından alınan önlemler (2020). *TCMB/b*. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2020, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Koronavirüs>
- Ozili, P. K., & Arun, T. (2020). Spillover of Covid-19: Impact on the global economy. *SSRN Electronic Journal*, 1-27. doi:10.2139/ssrn.3562570
- Press release (2020). *UNESCO*. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2020, <https://en.unesco.org/news/137-billion-students-now-home-covid-19-school-closures-expand-ministers-scale-multimedia>
- Temel göstergeler raporu (2020). *BDDK*. Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020, <https://www.bddk.org.tr/Veri/Detay/162>
- Türkiye endeksler (2020). *tr.investing.com*. Erişim Tarihi: 20 Kasım 2020, <https://tr.investing.com/indices/turkey-indices>

World economic outlook (2020). *IMF*. Erişim Tarihi: 16 Ekim 2020,
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>

2020 ve ötesi (2020). *Mahfi Eğilmez*. Erişim Tarihi: 01 Kasım 2020,
<https://www.mahfiegilmez.com/2020/03/2020-ve-otesi.html>